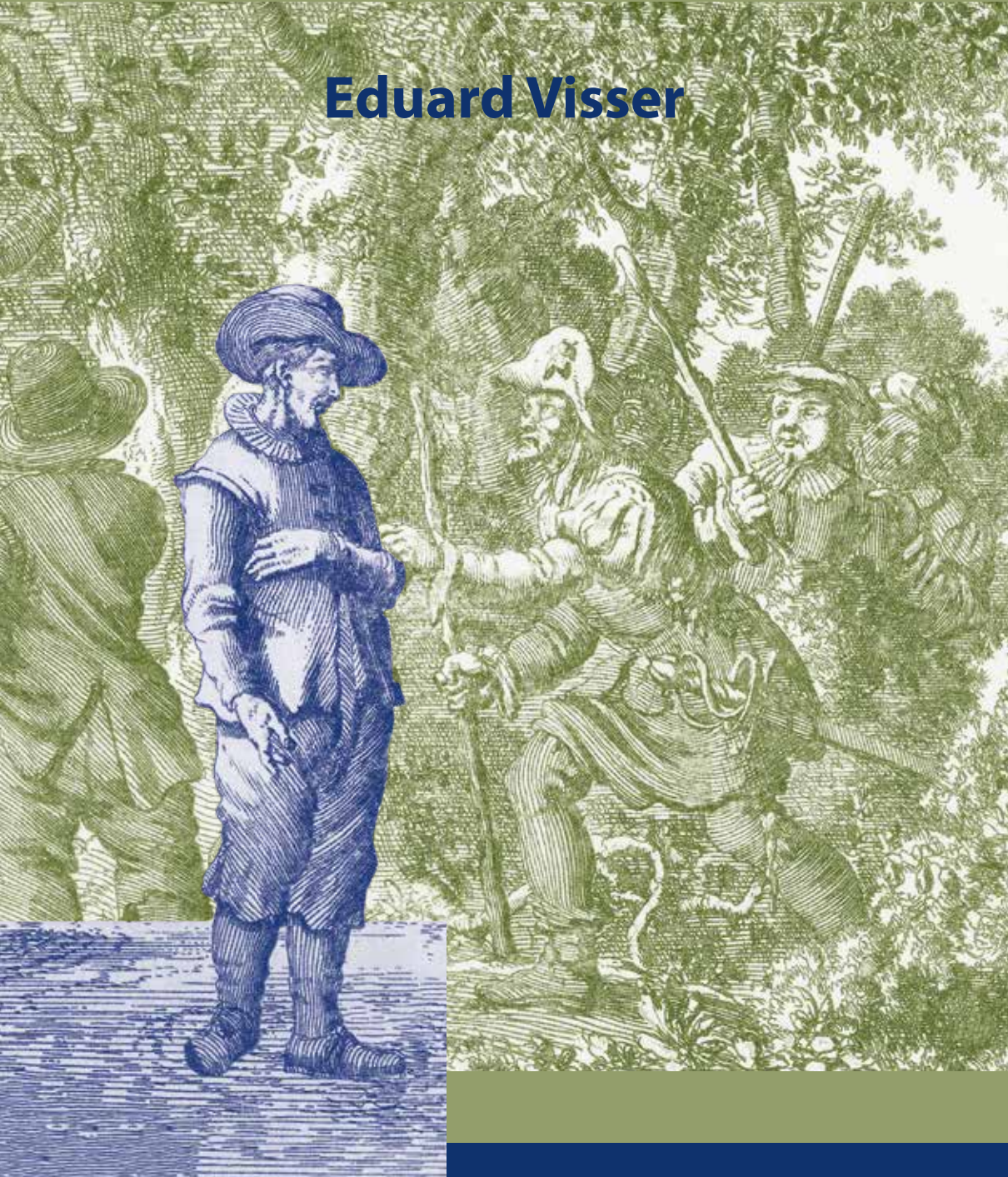

Eduard Visser

DOUWE GORTER 1811-1876
strijdbaar dopers dominee in Balk

Douwe Gorter, 1811-1876

Gouden penning door de Universiteit van Utrecht anno 1832 uitgereikt aan Douwe Simons Gorter, voor zijn opmerkelijke essay over Plato's Symposium, het Gastmaal. 'Honos alit artes' is een verkort citaat uit Cicero's *Tusculanae disputationes* (I, 2,4) gericht aan Marcus Junius Brutus Minor. De gehele tekstpassage luidt: 'Honos alit artes, omnesque incenduntur ad studio gloria.' De eer voedt de kunsten (de eer wekt op om zich aan de kunsten te wijden).

Douwe Gorter

1811-1876

Strijdbaar dopers dominee in Balk

door
EDUARD VISSER

Hilversum
Verloren
2021

De uitgave van dit boek werd mede mogelijk gemaakt door de genereuze bijdragen van:

Het Fonds Oosterbaan te Amsterdam

De Ottema-Kingma Stichting te Leeuwarden

De Friese Doopsgezinde Sociëteit te Leeuwarden

De Doopsgezinde Gemeente Warns te Warns

Afbeelding op het omslag: Gedeelte van Jan Luykens illustratie over het lot van Hans van Overdam bij Gorters artikel over deze Doopsgezinde martelaar.

ISBN 978 90 8704 912 6

© 2021 Eduard Visser

Uitgeverij Verloren

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

Typografie: Rombus, Hilversum

Omslagontwerp Rombus / Tanja Stropsma

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Ter inleiding	7
I Domineesjongen in Groningen	13
II Student in Amsterdam	27
III Dominee in Warns en Stavoren	44
IV Strijdbaar dopers dominee in Balk	52
V Overtuigd doper en antidogmaticus	59
VI Broer en vader	74
Bibliografie	81
Geraadpleegde bronnen	84
Bijlagen	
I Boedelbeschrijving na Douwes dood	89
II Douwes geveilde boekerij	97
Persoonsnamenregister	101

Ter inleiding

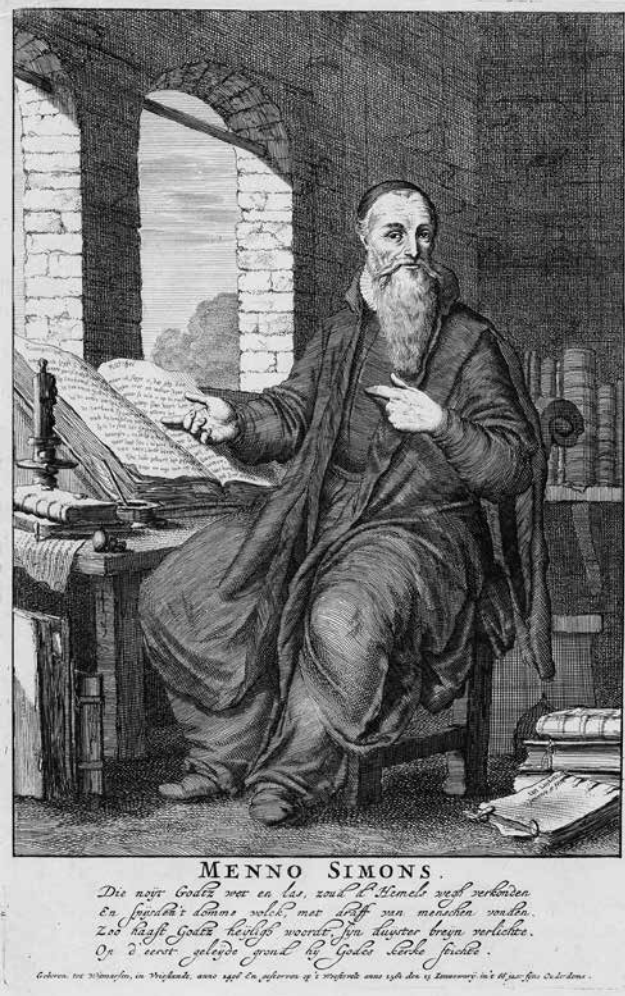
Strijdbaar dopers dominee? In Balk? En voordien in Warns? Is het begrip ‘strijdbaar’ strijdig met de geweldloosheid van de vroege doopsgezinden? Nee. Niet waar het gaat om op te komen voor levensbepalende beginselen, waarden en overtuigingen. Vond Douwe Gorter. Daarom streed hij voor een christendom dat was gebouwd op de Bergrede van Jezus in het Nieuwe Testament. Een protestants geloven in eigen onderzoek van dit deel van de Bijbel, los van encyclieken, dogma’s, modieuze interpretaties, kerkelijke instituties of versleten voorschriften. In die zin was hij een ware vrijheidsstrijder, op zoek naar wat een leven van waarde en zinvol kan maken. Maar nooit eenkennig of halsstarrig, hij wist ook altijd goed te luisteren naar anderen.

Al in zijn studententijd betoonde de dominee en leraar-in-opleiding Douwe zich een voorbeeldig kenner van de grote klassieke levensleraren Plato en Socrates, met zijn meesterlijke, door de universiteit van Utrecht in 1832 Utrecht met goud bekroonde dissertatie betreffende Plato’s en Socrates’ *Symposium* over de liefde in al haar vormen. Waarin een wijze vrouw – hoe uitzonderlijk in de mannenwereld van toen, zo’n 450 jaar vóór het begin van onze jaartelling – een hoofdrol vervult: Diotima van Mantinea. En haar zes treden van de ladder van de liefde, groeiend tot het hoogst bereikbare in het leven van de mens, de liefde voor de schoonheid en de kracht van de waarheid. Zou leraar Douwe in de twintigste eeuw hebben geleefd, hij zou mogelijk met instemming andere wijze leraren hebben begroet, ik denk aan onder anderen Krishnamurti.

Alles stroomt, niets blijft wat het is, alles is in beweging. Ook Gorter groeide in zijn leven. Hij beseftte dat hij de wijsheid niet in pacht had, dat zelfs zijn tegen de Roomse kerk en tegen de ‘moderne theologie’ in de Hervormde kerk van Scholten en de zijnen vurig verdedigde doopsgezinde geloofsgrond zich verder zou kunnen ontwikkelen. Zo ging hij van strijd buiten zichzelf naar tweestrijd in zichzelf, en vandaar naar de vrede van de ultieme overgave: de hoop op een zachtmoedig universeel geloof in een betere wereld, samen met alle mensen van goede wil. Om te beginnen door als leraar te werken in (vooral) de doperse gemeente van Balk. Dat maakte het duiken in en beschrijven van zijn leven voor mij zo ongemeen boeiend!

Over de doperse dominee en schrijver Simon Gorter publiceerde ik in 2017 een uitgebreide biografie: *God, het woord en de tering*. Simon was de oudste zoon van Douwe Gorter. In het onderzoek voor dit boek verzamelde ik ook nogal wat materiaal over vader Douwe. Zoveel, dat ik besloot ook een biografie van Douwe te schrijven, aanvankelijk vooral omdat ik geïntrigeerd was door het feit dat hij zich als student met zijn sublieme verhandeling over Plato goud en roem verwierf. Daar komt bij dat mijn verre familielid Douwe zich na het behalen van het Utrechtse eremetaal zou ontwikkelen tot

Menno Simons geportretteerd door Jan Luyken.

een strijdbare vertegenwoordiger en – niet alleen in eigen kring maar ook landelijk – bekende spreekbuis van het doperse geloofsgoed zoals dit voor hem leefde.

In de voorgaande eeuwen gingen mensen veel eerder dood dan nu. Door onbekende ziektes, door ongezond eten en drinken, door onveilige arbeidsomstandigheden. Voor het grootste deel van onze bevolking was dit gewoon. Doodgaan door een ramp was ook toen net zo gewoon als nu.

Dat Douwes oudste broer Klaas als jongmaatje op zee omkwam en dus plotseling spoorloos uit het leven was verdwenen moet voor zijn tienjarige broer een onbegrijpelijke klap zijn geweest en diepe sporen hebben nagelaten in de jongensziel.

Als zelfplagiaat een laakbare vorm van plagiaat is heb ik mij daaraan schuldig gemaakt, door in de bladzijden over Douwes zoon Simon enkele passages over te nemen uit mijn boek over de laatste. Geen zelfplagiaat maar gewoon een citaat is mijn tekst

over het ontstaan van de doperse geloofsrichting in Zwitserland, een van de ‘ketterse’ bewegingen in de late middeleeuwen, nadat de wereldlijke heerschappij van het oude Romeinse Rijk zich met de omarming van het christelijk geloof door keizer Constantijn had verzekerd van hernieuwde voortzetting in de Roomse kerk, die later regelmatig werd geplaagd door kritische geesten en dissidenten als John Wycliff, Johannes Hus, Erasmus en eerder ook al door de leringen van de Katharen en de Waldenzen.¹ Van Simon zijn 61 brieven aan zijn vader Douwe (en moeder Trijntje) bewaard gebleven, van Douwe aan Simon maar enkele, alle opgenomen in voornoemd boek, en niet nog eens in dit boek. Van de ongetwijfeld vele, vele honderden brieven die Douwe heeft geschreven, aan zijn familie, vrienden en zijn collega’s in de (doperse) wereld, heb ik er jammer genoeg praktisch geen kunnen vinden. Zijn correspondentie met collega Pieter Cool getiteld ‘Vier brieven over de vraag: Wat moeten wij als Doopsgezinden doen in den strijd tegen Rome?’ verscheen in 1854 in het door hemzelf geredigeerde jaarboek *Godsdienstige lectuur voor Doopsgezinden* en een jaar later in een zelfstandige uitgave.

Al sinds de vroege middeleeuwen is er groeiende onvrede met en verzet tegen de rooms-katholieke kerkleer, de autoritaire organisatie en het gedrag van sommige kerkdienaren. Afwijkende individuele standpunten en bewegingen als die van de Katharen, Waldenzen en Hussieten worden fanatiek vervolgd door de inquisitie, maar het blijft gisten en broeien. Ook onze grote landgenoot, de ‘bijbelse humanist’ Desiderius Erasmus (1466-1536) draagt hier, al is het op een gematigde manier, met onder meer zijn *Lof der Zotheid* een steentje aan bij. Rond het jaar 1500 is het antiklerikalisme in West-Europa vrij algemeen verbreid – misschien mede gevoed door de sociale onrust onder de in vaak bittere armoede levende boerenstand. In kleine kring is er bijvoorbeeld het ketterse denken van het sacramentarisme, dat de transsubstantiatie, ofwel het wonder van de werkelijke overgang van wijn en brood naar het bloed en lichaam van Christus tijdens de roomse mis afwijst – bij het protestantse avondmaal wordt deze overgang als symbolisch opgevat. Met het optreden van Martin Luther in 1517 wordt het startsein gegeven voor de onstuitbare vernieuwingsbeweging die later de hervorming wordt genoemd.

Luther vindt de grootscheepse handel in aflaten, een soort afkoopsommen voor begane of in de toekomst te begane zonden, tegen de leer van de kerk ingaan en wil met 95 stellingen en vragen hier een discussie over op gang brengen. Zelf Augustijner monnik en professor in de theologie in Wittenberg stuurt hij een aantal collega’s zijn stellingen toe, met als resultaat dat ze binnen de kortste keren worden verveelvoudigd en steeds verder verspreid. Zo wordt Luther onbedoeld de katalysator en de voorman van de evangelische hervormingsbeweging die zal leiden tot diverse protestantse geloofsrichtingen.

De stroming van de doopsgezinden (naar hun vroege voorman Menno Simons vroeger vaak mennisten of mennonieten genoemd, tegenwoordig in Nederland meestal doopsgezinden of dopers genaamd) heeft volgens de hedendaagse inzichten haar oorsprong in het Zwitserse Zürich, rond 1525, ten tijde van kerkhervormer Ulrich Zwingli.

¹ Keizer Constantijn (ca. 273 of 280) was, naar algemeen wordt aangenomen, de eerste Romeinse keizer die Christen werd.

In de kringen rond deze stadshervormer bevinden zich ook mensen met afwijkende, maar nog steeds wel protestantse ideeën. Deze zachtmoedige ‘vrienden’ of ‘broeders’ zijn voorstander van de volwassendoop, van weerloosheid (dus geen wapens dragen), van een eenvoudige, sobere levenswijze, geen eed zweren, zelf de Bijbel bestuderen – kortom: een nieuwe interpretatie van het oude apostolische christendom. Zwingli verklaart deze richting al snel de oorlog en probeert vanaf 1526 deze ‘wederdopers’ de mond te snoeren, vervolgens uit te roeien door hun leiders ter dood te brengen. Maar de beweging breidt zich snel uit, met eigen varianten en accenten: naar Noord-Italië, Tirol, Moravië, Zuid-Duitsland, Noord-Duitsland, Oost-Friesland, en van daar naar Groningen, Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland, Overijssel en Vlaanderen. In 1530 laat de Lutherse bontwerker en lekepreker Melchior Hoffman zich dopen en verspreidt daarna via zendboden of apostelen het doperdom in de Nederlanden – tot hij in 1533 wordt gevangengenomen en tien jaar in een kerker zal wachten op zijn dood. Hij is de eigenlijke grondlegger van het nieuwe geloof in de Lage Landen.

Sommige Nederlandse wederdopers gaan erg ver in hun godsdienst- en bekeringsijver en menen in hun fanatisme dat het laatste oordeel spoedig zal plaats hebben, maar dat het Duitse Münster gespaard zal blijven en het Nieuwe Jeruzalem worden. Duizenden van hen, even goedgelovig als wereldvreemd, trekken achter leider ‘koning’ Jan van Leyden aan naar de Duitse bisschopsstad Münster en stichten daar in 1534 een commune-achtige geloofsgemeenschap. Het ‘koninkrijk’ van Jan van Leyden bestaat maar kort, in 1535 wordt de radicale beweging bloedig neergeslagen, waarna Menno Simons, gewezen pastoor in Friesland, steeds meer invloed krijgt.² Zijn ideeën en leefregels gaan het fundament vormen van het geloof van de zachtaardiger dopers. Hij is de eerste Nederlandse hervormer, een kwart eeuw vóór de komst van de strenge calvinisten van Calvijn. Een ijverige leerling van Menno, Lenaert Bouwens, brengt tienduizenden in vooral Friesland, Groningen en Noord-Holland tot het menniste geloofsgoed. Daarin vervult de ‘Bergrede’ een dragende rol, de woorden van Jezus in Matteüs 5:1-48.

Godsdienstig geloven is bij de Doopsgezinden al sinds de zestiende eeuw iets van persoonlijke keuze. Door eigen onderzoek en lezen in de Bijbel kan een eigen geloofsrichting geboren worden. Dit verklaart waarom er na Menno in ons land zoveel uiteenlopende richtingen en richtinkjes het leven zien, tientallen, soms ook binnen één dorp of stadsdeel, soms met vreemdsoortige namen als Huiskopers, Borstentasters, Voetwassers en Komenjannen. Wie heeft het gelijk aan zijn kant in Mennistenland? Niemand natuurlijk. En iedereen.³ Maar de verschillen vervagen. In de loop der eeuwen vernauwt die waaier zich allengs tot vijf à zes, en in onze tijd is er in feite nog maar een doperse manier van bijbels geloof en daadwerkelijk christendom. Zover is

² Jan van Leyden en zijn secondanten Berend Knipperdolling en Berend Krechting worden begin 1536 terechtgesteld, waarna hun lijken worden tentoongesteld in ijzeren kooien, opgehangen aan de toren van de Lambertuskerk in Münster. Die kooien hangen daar nog altijd.

³ ‘Dankzij het beginsel van het algemeen priesterschap kon een ieder naar eigen inzicht het Woord van het evangelie verstaan en uitleggen. Geestdrijvers en letterknechten, vrijzinnigen en orthodoxen zouden aldus naar eigen zin en zicht vorm geven aan een pluriforme geloofsgemeenschap, die tot op de dag van vandaag gemeentelijke autonomie en individuele vrijheid hoog in het vaandel voert.’ Piet Visser, *Sporen van Menno, het veranderende beeld van Menno Simons en de Nederlandse mennisten*, Krommenie 1996, 123.

het in de negentiende eeuw nog niet want dan zijn er binnen de twee hoofdrichtingen van 'fijne' (lees conservatieve) en 'grove' (meer vrijzinnige) mennisten onder meer nog te onderscheiden Oude Vlamingen, Oude Friezen, Jonge Friezen, Waterlanders, Hoog-Duitsers en Aris Jansz volk. Zo telt het dorp Aalsmeer met rond 1850 nog geen 3.000 inwoners dan de drie doperse gemeenten van Oude Friezen, Jonge Friezen en de Vlaams-Waterlandse richting. Studentenstad Groningen is sinds 1809 z'n tijd ver vooruit want in dit jaar gaan alle doperse richtingen samen. Zaandam heeft tenminste vier gemeenten gekend: Friezen, Oude Vlamingen, Waterlanders en Aris Jansz Volk, pas in 1948 gaan hier alle dopers formeel samen in één gemeente. Friese en Waterlandse doopsgezinden in mijn Zaanse geboortedorp gaan in 1899 samen tot de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente Wormerveer.

In Balk is er alleen de steile richting van de Oude Friezen die niet doen aan moderniteiten en heel bewust leven in een soort afzondering. Dominee Jan Jansz Honig jr., geboortig in Koog aan de Zaan als bakkerszoon en na Douwe Gorters dood diens plaats op de kansel innemend, beschrijft hoe het eraan kan toegaan bij een godsdienstoefening (vermaning) van de Oude Friezen vóór 1850 in het oude schuilkerkje aan de Westersteken.⁴ Halverwege de muur van het zaaltje van ca. 40 m² is een verhoging aangebracht waarop een zwarte lessenaar staat en zes hoge stoelen met steile ruggen van gevlochten biezen voor de oudsten en diakenen. Voor dit 'zoldertje' zijn enige hoge banken zonder leuning geplaatst voor de zusters, en banken voor de broeders. Verder is er een stookplaats waarin 's winters een turfvuur wordt aangelegd. Het houtwerk is ongeverfd, de houten vloer met zand bestrooid. De lessenaar en de stoelen op het zoldertje zijn zwartgeverfd. De kerkgangers groeten elkander, winnen berichten in van allerlei aard, de oudsten en diakenen nemen hun plaats in op de verhoging, de broeders op hun banken, de zusters op hun eigen banken. Alleen een bank vóór de vrouwen is nog leeg. Alle mannen zetten hun hoed af, de vrouwen geven hun hoeden van de achterste banken door naar voren en leggen ze op de lege bank, zo nodig opeengestapeld. De voorzanger gaat de gemeente voor in het zingen uit het Kleyn Hoorns Liedtboek van 1644, waarna het woord is aan de dienstdoende preker, lees vermaner, bijna altijd een van de oudsten. Er is tijd voor een stil gebed, en meer gezang. De bijbel die gebruikt wordt is de eeuwenoude Biestkens uitgave, gebaseerd op de vertaling van Luther. Tijdens de winterse preek zitten de mannen genoeglijk met de rug naar de leraar gekeerd rond het vuur. De vrouwen krijgen ook haar deel van de warmte: een kooltje vuur voor in hun stoven. Kortom, een ingetogen godsdienstoefening met een aantal zeer vertrouwde onderdelen uit de tijden van de oude Mennisten.

In mijn biografie van Simon heb ik vermeld dat Douwes vader, Simon sr., dopers predikant in het Groningse Zijldijk, ook predikant was in het aangrenzende dorp Oosternieland. Dat was hij strikt genomen niet, ook al woonde hij met zijn gezin in een ruime 'pasterij' (pastorie) die wél in die laatstgenoemde gemeente stond. Daarvan akte.⁵ Teun Juk schrijft dat in het grote huis De Kleine Arck aan de

4 'Een Zondagvoormiddag onder de Fijne Mennisten te Balk', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 1892.

5 Adres: huis no. 37, Oosternieland, gemeente Uithuizermeeden. Zie ook Teun Juk, *Oosternieland, fragmenten uit de geschiedenis van kerk en dorp*, 1990, 173 en 179.

Oosternielandseweg 36 volgens de overlevering vroege wederdoperse bijeenkomsten werden gehouden, maar dat daar geen bewijzen voor zijn gevonden.

Als bijlagen heb ik opgenomen de notariële boedelbeschrijving van Douwe en zijn echtgenote Trijntje Koopmans van kort na zijn dood op 27 augustus 1876, omdat deze een interessant beeld geeft van het bezit aan aardse goederen van een prominente intellectuele doperse dominee en zijn vrouw in de tweede helft van de negentiende eeuw. (Bijlage II). Jammer alleen dat de beschrijver, Kuiken, wel van het kleinste huishoudelijke voorwerp melding maakt, maar geen specificatie geeft van de aanwezige boeken, naar schatting 100 tot 200 exemplaren. Wat was het boekenbezit van Douwe Gorter? Zijn bibliotheek (of wat er nog van over was) werd geveild in juli 1879 door antiquair F.G. Bom in Amsterdam. De veilingcatalogus is bewaard in de bibliotheek van de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam. Zodoende kan Douwes boekenbezit in deze biografie worden opgenomen als Bijlage III, met dien verstande dat dit door mij verdeeld is in de categorieën a. hoogst waarschijnlijk van hem, b. waarschijnlijk en c. mogelijk.

Bij deze zij opgemerkt dat ik, afgezien van het wijzigen van de y in een ij, geen wezenlijke ingrepen heb gedaan in de oorspronkelijke spelling van opgenomen negentiende-eeuwse of oudere geschriften, al is het voor sommigen onder ons misschien even wennen dat (geschreven) taal nu eenmaal een levend fenomeen was, en is. Van de hoogleraren Piet Visser en Marita Mathijssen heb ik geleerd hoe je een publicatie als deze volgens de huidige redigeringsregels in elkaar moet steken.

Een biografisch portret als dit maak je niet in je eentje. Mijn dank gaat in algemene zin uit naar de mensen en instanties die mij hebben bijgestaan en gesteund bij mijn onderzoek en het schrijven en schrappen. Met name noem ik taalkundige en doperse liefdepreeker Bouwe Postmus, mijn vriend, broeder en kritische eerste lezer sinds 1963, die mij andermaal met goeie raad en daad vergezelde op de weg naar de eindversie. Verder bedank ik op deze plaats neolatiniste Verena Demoed voor haar samenvatting in het Nederlands van Douwe Gorters in 1832 door de Universiteit van Utrecht in de categorie Letteren of Wijsbegeerte bekroonde, in het Latijn geschreven verhandeling over Plato's beroemde dialoog *Het Symposium*. Haar samenvatting heb ik op mijn beurt samengevat. Mijn vriend Harry de Raad, voorheen van het regionaal archief in Alkmaar, heeft m'n grote erkentelijkheid verdiend voor het aandragen van belangrijke bronnen op het gebied van de geschiedenis van Groningen en het ontcijferen van moeilijk leesbare oude handschriften. Sebo Abels uit Te Eexter Zandvoort hield mij broederlijk op koers in de Groninger Archieven. Bij het aanleggen van het persoonsnamenregister kreeg ik de zeer gewaardeerde en secure assistentie van mijn schoonzoon Bart Lammers en dochter Sietske Visser.

I Domineeszoon in Groningen

Douwe Gorter is in Friesland geboren en oefende daar ook zijn ambt uit. De Gorters kwamen oorspronkelijk uit Westzaan in de Noord-Hollandse Zaanstreek, waar het aantal Doopsgezinde gelovigen in verhouding groot was, net als in Friesland. Westzaan, voorheen Wessane, was in vroeger eeuwen het bestuurlijk centrum van de Zaan dorpen ten westen van de Zaan, een zijtak van het IJ. De Gorters waren hier kaarsenmakers en bierstekers en hadden hun huis en werkplaats vlakbij de kerk van de Fries Doopsgezinde gemeente, op de hoek van het laantje naar het kerkgebouw en de dorpsweg. Een zekere Aris Pietersz. Gorter (1636-1693) had hier zijn bedrijf. Of ze toen ook nog gort pelden is niet bekend. Sinds omstreeks 1550 waren er in Westzaan twee doperse gemeenten actief, de Waterlandse en de Friese richting. In het begin kwamen deze vroege dopers samen bij iemand thuis om vermaand te worden: een preek aan te horen. Het eerste kerkje van de Friese gemeente, door henzelf zoals ook elders ‘vermaning’ genoemd, werd waarschijnlijk eind zestiende eeuw gebouwd, het zal een houten schuurkerk zijn geweest. Lange tijd leverden de Gorters hun kaarsen ook aan de Doopsgezinde gemeente, waartoe ze zelf behoorden. Na de dood van Aris in 1693 zette een neef, genaamd Jan Janszn Gorter, het bedrijf voort.⁶ Van deze Jan stammen de voorouders van Douwe én van mijn moeder af. Douwes vader, Simon geheten, werd op 16 maart 1778 geboren in Westzaan, werkte daar overdag als timmerman op een papiermolen en werd in zijn vrije uren door dopers voorganger Gerbrandt Valter opgeleid tot doopsgezind predikant. In mei 1801 werd de molen, genaamd ‘De Ruyter’, eigendom van Dirk Hoofd, door brand geheel verwoest. Hij werd niet herbouwd. De vierentwintig jaar oude Simon sr. zat zonder werk. Maar niet lang. Begin 1802 werd hij benoemd als eerste bezoldigde dominee in ‘het Nieuwe Huis op de Jouer’, in het Friese Joure dus, waar hij op 4 april startte met zijn werk. Hij zou de eerste Gorter zijn die als ‘gestudeerde’ dominee op de kansel stond, zijn nageslacht leverde nog eens een handvol doperse leraren op.

De vader van Simon, Claas Jansz Gorter, geboren in 1741 en gestorven in 1796, was molenaar in Westzaan. Zijn huwelijk met Stijntje Sijmons Wit op 31 januari 1773 werd bevestigd door de voorganger van de Friese Gemeente, Benedictus Sytzes Hoekstra (1722-1779), zoon van de Friese lekepreker Sytse Benedictus Hoekstra (1698-1768). Theologisch niet (academisch) geschoolde liefdeprekers, ook wel lekeprekers genoemd, zijn een kenmerkend verschijnsel gebleven sinds in de tijd van de Reformatie (of eerder al?) de eerste Doopsgezinde gemeenten ontstonden. Ook in onze tijd wordt

6 Bron: Jan van der Male, *Doopsgezind in Westzaan*, 2020.

er in de diensten van de dopers nog wel op die manier door broeders of zusters uit het midden van de gemeente voorgegaan. Doopsgezinden waren en zijn tegen de kinderdoop, omdat zij daar geen Bijbelse grond voor vinden. Het is altijd een wezenlijk verschil en strijdpunt gebleven tussen hen en andere christelijke geloofsrichtingen. Alleen tot geloof gekomen volwassenen kunnen bij de Dopers gedoopt worden. De meeste Bijbelvertalingen en -interpretaties baseren zich op wat staat geschreven in Matteüs 19.14. Maar zoals zoveel teksten in het Boek der Boeken zijn deze regels multi-interpretabel. In het gezaghebbende *Novum Testamentum Graece*, de klassiek-griekse oerversie van Eberhard Nestle, die zich op zijn beurt baseerde op de tekstvertaling van Erasmus, staat dat Jezus zei 'Laat de kinderen tot mij komen, en houd ze niet tegen, want het koninkrijk van de hemel behoort hen toe. En nadat hij hun de handen had opgelegd trok hij weer verder.'⁷ Maar dat Jezus daarmee bedoelde dat pasgeboren kinderen gedoopt moesten worden mag ernstig worden betwijfeld. Kinderen zijn zij die zijn 'opgevoed in de vreze Gods met wijsheid, straf, kastijding, leren en vermanen door Gods woord en met het voorbeeld van een onbestraffelijk leven, totdat zij Gods woord zelf mogen horen, geloven en dat in de vruchten laten blijken. Dan, op dat ogenblik, zal het ook tijd voor hen zijn om het Christelijk doopsel te ontvangen' [...] Zo legt de belangrijke richting- en vormgever van het doperse geloof Menno Simons het uit in zijn *Verklaringe des christelijcken doopsels*.⁸ Daarin schrijft hij verder onder meer dat de apostel Petrus leert [...] 'Zoals Noach destijds in de ark werd behouden voor de wateren van de zondvloed, zo maakt ons ook het doopsel zalig; niet het doopsel waarmee de onreinheid des vleses afgewassen wordt, maar het weten van een goed geweten met God of voor God door de verrijzenis van Jezus Christus'. En [...] 'Omdat Hij nu zo grote barmhartigheid aan de tot Hem gebrachte kinderen heeft bewezen, dat Hij ze in Zijn gebenedijde armen genomen en niet anders met hen gedaan, noch omtrent hen bevolen heeft, daarom hebben wij in ons hart een vast en zeker betrouwen op de genade Gods ten opzichte van onze lieve kinderen, namelijk, dat zij kinderen zijn van het Rijk, van de genade en de belofte des eeuwigen levens door Christus Jezus onze Heer, aan Wie alleen de ere toebehoort en niet aan enig teken.'

Tussen iemand de handen opleggen en dopen bestaat verschil. Het eerste houdt in dat iemand door aanraking van meestal het voorhoofd en met woorden van gebed wordt gezegend in de Heilige Geest; gedoopt worden in doopsgezinde kring is in principe de handeling waarmee de volwassen dopeling na het doen van de persoonlijke geloofsbelijdenis en op eigen verlangen met enkele druppels water op het hoofd het bad der wedergeboorte ondergaat in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, en daarmee deel uitmaakt van de gemeente van Christus. Het is een wezenlijk verschil met de doop bij onder meer Rooms-Katholieke en Hervormde gelovigen, die menen dat door het doopsel de 'erfzonde' wordt weggewassen. Volgens Piet Visser is de volwassendoop een van de belangrijkste factoren in de geschiedenis van het individualisme, dat 'zijn legitimiteit ontleent aan het typisch doperse leerstuk van het persoonlijke pro-

7 Eberhard Nestle, Erwin Nestle, Kurt Aland, *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart 1968, 23^e editie.

8 Zie H.W. Meihuizen Menno Simons, *ijveraar voor het herstel van de nieuwtestamentische gemeente*, 1496-1561, Haarlem 1961, 196-201.

Eduard Visser publiceerde in 2017 een biografie over de doperse dominee en schrijver Simon Gorter (1838-1871): *God, het woord en de tering*. Simon was de oudste zoon van Douwe Gorter, doopsgezind dominee in Stavoren en Warns en daarna Balk in het Friese land. Herman Gorter (1864-1927), de bekende sociaal-democraat en dichter, was een zoon van Simon en dus kleinzoon van Douwe.

In het onderzoek voor de biografie van Simon verzamelde Visser nogal wat materiaal over zijn vader Douwe. Hij besloot daarom ook een biografie van Douwe Gorter te schrijven, aanvankelijk vooral omdat hij geïntrigeerd was door het feit dat hij als student met een verhandeling over de Griekse filosoof, schrijver en wetenschapper Plato in 1832 de gouden medaille won in een prijsvraag van de Universiteit van Utrecht. Daarna ontwikkelde hij zich tot een strijdbare vertegenwoordiger en – niet alleen in eigen kring – bekende spreekbuis van het doperse geloofsgoed zoals dit voor hem leefde.

Van Simon zijn 61 brieven aan zijn vader Douwe (en moeder Trijntje) bewaard gebleven, van Douwe aan Simon maar enkele. Douwes correspondentie met collega Pieter Cool getiteld 'Vier brieven over de vraag: Wat moeten wij als Doopsgezinden doen in den strijd tegen Rome?' verscheen in 1854 in het door hemzelf geredigeerde jaarboek *Godsdienstige lectuur voor Doopsgezinden* en een jaar later in een zelfstandige uitgave. Douwes vader, Simon sr., was dopers predikant in het Groningse Zijldijk en ook in het aangrenzende dorp Oosternieland. We zien hier dat de Gorters een echte noordelijke predikantenfamilie waren. Ze hebben allen gestreden voor hun dopers geloof, Herman voor het nieuwe geloof van de sociaal-democratie. Het was geen gemakkelijk leven, de strijd vergde de nodige offers. Toch koos de nieuwe generatie er telkens weer voor.

